

Vitalija MACIEJAUSKIENĖ

DĖL LIETUVIŲ PAVARDŽIŲ (ASMENVARDŽIŲ) KLASIFIKAVIMO

Dabartinės lietuvių pavardės nėra pakankamai ištirtos. Nors išleidus „Lietuvių pavardžių žodyną“ (= LPŽ I, Vilnius, 1985; II, 1989), atrodytų, atsirado neabejotinų galimybių nagrinėti šiuos asmenvardžius įvairiais aspektais, kol kas nesulaukta išsamiesnių darbų, kuriuose būtų aptarta pavardžių daryba ar pasakyta kas nors svaraus bei nauja apie jų kilmę. Matyt, ypač aktualūs šiuo metu būtų pavardžių kilmės tyrimai. Mat LPŽ pateikti dabartinių pavardžių kilmės aiškinimai nėra išsamūs, juos reiktų plėsti, pildyti bei koreguoti. Į tai yra atkreipę dėmesį LPŽ recenzentai¹, tai pripažįsta (bei pripažino) ir visi šio žodyno autoriai, manydami, jog rengiant tokį darbą labai trūko lietuvių istorinės antroponimijos tyrinėjimų.

Tyrėjams, besidomintiems pavardžių kilmės dalykais, šiandien nekelia abejonių tai, kad etimologizuojant pavardes būtina derinti istorinės ir dabartinės antroponimijos duomenis, lingvistinius ir ekstralingvistinius faktorius². Tai, be kita ko, lemia labai sudėtinga lietuvių pavardžių susidarymo bei galutinio jų nusistovėjimo raida. Pastarosios tyrimai akivaizdžiai liudija ir tai, kad lietuvių pavardžių kilmės analizė neretai turėtų būti siejama ir su jų slavinimo tyrimo duomenimis. Taigi pavardžių ar istorinių antroponimų kilmės tyrimas yra ganėtinai sudėtingas.

Tiriant dabartinės pavardes (vieno regiono, vieno darybos tipo ar pan.) arba bet kurio istorijos šaltinio asmenvardžius kilmės požiūriu neišvengiamai iškyla jų klasifikavimo būtinybė. Išsamios lietuvių pavardžių klasifikacijos darybos, kilmės ar kt. požiūriu kol kas neturime. Matyt, todėl, kad, kaip teigė A. Vanagas, „dabartinių pavardžių klasifikacija turėtų būti nepaprastai sudėtinga, daugiaplanė³. Tai pasakytina ir apie istorinių asmenvardžių skirstymą. Ir pastarųjų, ir dabartinių pavardžių, kaip ir kitų onimų, klasifikacija, pasirinkus vieną ar kitą jų vertinimo aspektą, galėtų būti atskiro, specialaus darbo tikslas⁴.

¹ Plg. Z. Zinkėvičius, – Baltistica, XXIV (1), 1988, 94–105.

² Plg. Z. Zinkėvičius, – Baltistica, XXIX (2), 1994, 219; V. Maciejauskienė, Dėl kai kurių lietuvių pavardžių lyčių bei jų etimologijų, – Baltistica, XXIX (2), 1994, 195–206.

³ A. Vanagas, Mūsų vardai ir pavardės, Vilnius, 1982, 62–63.

⁴ Plg. Теория и методика ономастических исследований, Москва, 1986, 203.

Lietuvių antroponimikos darbuose galima rasti mėginimų įvertinti dabartines pavardes ar istorinius asmenvardžius kilmės požiūriu. Kol kas tai yra tik antroponimų klasifikavimo užuomazgos, kurios aptartinos plačiau. A. Vanagas yra mėginęs suskirstyti pagal kilmę dabartines lietuvių pavardes straipsnyje „Pavardė“, kuris buvo parengtas būsimajai kalbotyros enciklopedijai⁵. Leidinio pobūdis, be abejo, reikalavo požiūrio aiškumo, konkretumo, mokslinio preciziškumo.

Autoriaus nuomone, pagal kilmę dabartines lietuvių pavardes galima skirti į dvi dideles grupes: genetiškai 1) *lietuviškos pavardės* ir 2) *nelietuviškos pavardės* (žodis *genetiškai*, atrodo, siejamas su abiejų grupių įvardijimu).

Toliau yra teigiama, kad pirmosios grupės, t. y. genetiškai lietuviškos, pavardės yra kilusios iš lietuviškų arba baltiškų bendrinių ir tikrinių žodžių (pvz.: *Alminas, Minkantas, Žutautas, Jaūnius, Girdys, Tylėnis* – iš lietuvių senųjų dvikamienių bei vienkamienių asmenvardžių; *Aukštaitis, Vokietys, Lietuvaitis, Žemaitaitis* – iš tautovardžių; *Brėdis, Dagilis, Vābalas, Smilga, Baltakys, Piktūžis, Šepetys* ir daugybė kitų iš pravardžių susidariusių pavardžių, o pravardės kilusios iš bendrinių lietuvių kalbos žodžių; *Veliuoniškis, Kauniėtis* ir pan. – iš vietovardžių atsiradusios pavardės). Toks būtų pirmosios pavardžių grupės vaizdas. Aišku, iš to, kas čia pasakyta, sunku įsivaizduoti visą šio tipo lietuvių pavardžių įvairovę. A. Vanago nuomone, šios pavardės sudaro apie 30% visų dabartinių mūsų pavardžių.

Antrosios grupės pavardės, klasifikacijos autoriaus vadinamos nelietuviškomis, yra tokios, *kurių ir šaknys, ir priesagos yra svetimos kilmės*. Jos sudaro apie 70% dabartinių lietuvių pavardžių. A. Vanagas mini tris svarbiausias nelietuviškų pavardžių grupes: a) pavardės, lietuvių kalbos dirvoje išsirutuliojusios iš svetimos kilmės vardų (turimi omenyje pirmiausia krikščioniški vardai), b) nelietuviškos pavardės, atsiradusios suslavinus lietuviškas pavardes, ir c) skolintos pavardės.

Iš esmės pritariant tokiam pavardžių skirstymui jų kilmės požiūriu, reikėtų atkreipti dėmesį į vieną kitą su straipsnyje aptariama problema susijusią svarstytiną detalę⁶.

1. Ar kalbant apie pavardžių kilmę, t. y. skirstant jas į *genetiškai lietuviškas* ir *nelietuviškas*, svarbu yra tai, kokios kilmės yra pavardės priesaga? Matyt, tiksliau būtų atskirti pavardžių kilmės ir jų darybos vertinimą, manant, kad genetiškai lietuviškos pavardės gali turėti nelietuviškų darybos požymių (pvz., būti su slaviškomis priesagomis – plg. *Butrimavičius, Gaižauskas*), o nelietuviškos pavardės (tiksliau būtų – nelie-

⁵ Vienas mašinraščio egzempliorius yra saugomas Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriuje.

⁶ Atskirai galėtų būti abejojama ir dar dėl vieno kito tiesiogiai su čia svarstomais dalykais nesusijusio teiginio, pastebėto ką tik pateiktame pavardžių skirstymo pagal kilmę variante. Pavyzdžiui, kaip ne visai moksliniu požiūriu precizišką galima vertinti teiginį, kad lietuviškos pavardės yra kilusios iš *bendrinių ir tikrinių žodžių*. Kaip rodo pavardžių susidarymo bei raidos tyrimai, visos mūsų pavardės atsirado iš tikrinių žodžių, t. y. asmenvardžių. Tiesioginio bendrinių žodžių virtimo pavardėmis atvejų buvo labai nedaug, juos lėmė ekstralingvistinės priežastys.

tuviškos kilmės pavardės) – turėti lietuviškas priesagas (plg. *Ivonaitis, Jackūnas, Šeideraitis*). Prie šių dalykų dar teks grįžti vėliau.

2. Nelietuviškas pavardes skiriant į tris minėtus pogrupius (pavardės, lietuvių kalbos dirvoje išsirutuliojusios iš svetimų kilmės vardų; suslavintos lietuviškos pavardės; skolintos pavardės) yra išreiškiamas požiūris ne į jų kilmę, bet daugiau į jų atsiradimo būdą. Čia, matyt, geriau tiktų minėti pavardes, išsirutuliojusias iš įvairios kilmės krikščioniškų vardų, po to kitokias slaviškos, germaniškos ir pan. kilmės pavardes.

3. Teigiant, kad genetiškai lietuviškos pavardės yra kilusios iš *lietuviškų arba baltiškų* žodžių, lyg ir suponuojama samprata, jog sąvokos *lietuviški žodžiai* ir *baltiški žodžiai* yra identiškos, galinčios pakeisti viena kitą. Iš tiesų tai skirtingo turinio sąvokos – viena platesnė, kita siauresnė (*lietuviški žodžiai* yra ir *baltiški žodžiai*, tačiau pastarieji yra ne tik lietuviški, bet ir latviški, prūsiški, kuršiški bei pan. žodžiai). Prie to dar bus grįžtama aptariant P. Joniko požiūrį į lietuvių pavardžių kilmės dalykus.

4. Ar skirstant pavardes kilmės požiūriu minėtos dvi didelės jų grupės vadintinos *genetiškai lietuviškos pavardės* ir *nelietuviškos pavardės*, ar kaip kitaip?

Pastarasis klausimas kyla ir dėl to, kad, skirstydamas pavardes pagal jų kilmę knygoje „Mūsų vardai ir pavardės“, A. Vanagas svarbiausias dvi jų grupes įvardija kiek kitaip, t. y. 1) *lietuviškos kilmės pavardės* ir 2) *nelietuviškos kilmės pavardės*⁷.

Pirmosios grupės pavardės, vadinamos *lietuviškos kilmės pavardėmis*, apibūdinamos labai panašiai kaip ką tik minėtame straipsnyje. Nauja yra tik tai, kad baigiant jas aptarti dar teigiama, jog „lietuviškomis tinka laikyti ir tas pavardes, kurios su lietuviškomis priesagomis, daugiausia tėvavardinėmis, yra sudarytos iš kitų nelietuviškos kilmės asmenvardžių, dažniausiai – iš krikščioniškų vardų“⁸. Kaip matyti, šis teiginys prieštarauja svarbiausiai nuostatai, kurios laikantis pavardės pagal kilmę skirstomos į dvi grupes. Tiesa, šiuo atveju nevartojama sąvoka *lietuviškos kilmės pavardės*, iš krikščioniškų vardų su lietuviškomis priesagomis sudarytas pavardes vadinant tik *lietuviškomis* (bet plg. anksčiau aptartą skirstymą į *genetiškai lietuviškas* ir *nelietuviškas pavardes!*). Tačiau lieka ne visai aišku, ar sąvokos *lietuviškos kilmės pavardės* ir *lietuviškos pavardės* autoriaus čia vartojamos sinonimiškai, ar suprantamos kaip kitaip.

Tai paaiškėja aptariant antrosios grupės pavardes, kurios apibūdinamos taip: „Nelietuviškos kilmės pavardėmis čia vadiname tas, kurios yra kilusios, išvestos ar kaip kitaip išsirutuliojusios iš svetimų kilmės bendrinių ir tikrinių žodžių, turi nelietuviškos kilmės šaknis bei kamienus. Tai pavardės, kurios nelietuviškos genetiškai, kurios sudarytos iš svetimų kalbinės medžiagos“⁹.

⁷ A. Vanagas, Op. cit., 64–73.

⁸ Op. cit., 71.

⁹ Op. cit., 72.

Ir čia pat autorius aiškina, kad šios (t. y. *nelietuviškos kilmės*) pavardės iš tiesų yra *lietuviškos pavardės*, nes „be to, kad tokias pavardes turi lietuvių tautybės žmonės, dar svarbiau tai, jog šios pavardės yra lietuviškos visu savo kalbiniu pavidalu: jų fonetika, galūnės, pagaliau ir kirčiavimas (tiksliau – priegaidės) yra lietuviškos“¹⁰.

Nelietuviškos kilmės, bet *lietuviškomis* čia vadinamos ir tos neaiškumų kėlusios pavardės, atsiradusios iš krikščioniškų vardų ir turinčios lietuviškas priesagas (pvz., *Jonaitis, Jonėnas, Jonónis, Joniūnas*)¹¹.

Detalesnio nelietuviškos kilmės pavardžių skirstymo ir šiame darbe nėra pateikta, tik nurodomi trys jau anksčiau minėti šio tipo pavardžių atsiradimo, susidarymo būdai, kalbama apie pavardžių slavinimą, germanizaciją, skolinimą.

Iš to, kas pasakyta, matyti, kad klasifikuojant pavardes pagal kilmę A. Vanago buvo vartotos sąvokos: *lietuviškos pavardės* // *nelietuviškos pavardės* (pridedant dar – genetiškai), *lietuviškos kilmės pavardės* // *nelietuviškos kilmės pavardės*. Lyginant pirmajame ir antrajame darbe pateiktus pavardžių skirstymus galima pastebėti, kad sąvokos *genetiškai lietuviškos pavardės* ir *lietuviškos kilmės pavardės* vartojamos sinonimiškai. Antruojų atveju (darbe „Mūsų vardai ir pavardės“) vietoje *genetiškai lietuviškos pavardės* vartojant *lietuviškos kilmės pavardės* dar atsiranda sąvoka *lietuviškos pavardės*. Jos turinys paaiškėja, kai aptariamos *nelietuviškos kilmės pavardės* ir keletą kartų akcentuojama, jog iš tiesų jos yra *lietuviškos pavardės*, nes a) jas turi lietuvių tautybės žmonės, b) jos lietuviškos visu savo kalbiniu pavidalu. Iš to, kas pasakyta, matyt, įmanoma padaryti išvadą ir apie sąvokų *lietuviškos pavardės* bei *lietuvių pavardės* identiškumą.

Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad antruojų atveju apibūdinant abiejų grupių – lietuviškos kilmės ir nelietuviškos kilmės – pavardes jau nevertinama jų priesaga, t. y. lyg ir atskiriami pavardžių kilmės ir jų darybos dalykai.

Objektyvumo dėlei derėtų pasakyti, kad aptartuose A. Vanago pavardžių skirstymuose pagal kilmę vietomis galima pasigesti nuomonės, nuostatos aiškumo bei preciziškumo. Ypač išskiriant ir apibūdinant nelietuviškos kilmės pavardes¹².

Pavardžių kilmės vertinimo elementų galima rasti ir P. Joniko straipsnyje „Asmenvardžiai ir vietovardžiai“¹³. Čia taip pat pripažįstamas lietuvių pavardžių skyrimas pagal kilmę į *lietuviškas pavardes* ir *svetimos kilmės pavardes*.

Straipsnyje svarstomai problemai yra svarbūs šie P. Joniko darbo teiginiai bei duomenys:

¹⁰ Ten pat.

¹¹ Op. cit., 73.

¹² Tai, beje, pripažino ir pats mokslininkas, minėjęs ne lingvistines, t. y. mokslines, bet kitokio pobūdžio priežastis, lėmusias šiuos dalykus.

¹³ Žr. Lietuvių enciklopedija, XV, Bostonas, 1968, 558–561.

1. Čia vartojamos sąvokos *lietuvių pavardės*, *lietuviškos pavardės* ir *svetimos kilmės pavardės*. Pirmosios turinys – lietuvių tautybės žmonių pavardžių visuma; *lietuviškos pavardės* – pavardės, kilusios iš lietuvių kalbos žodžių (jas A. Vanagas vadino *genetiškai lietuviškomis* arba *lietuviškos kilmės pavardėmis*).

Svetimos kilmės pavardėmis P. Jonikas mano esant tokias, kurių šaknys bei kamienai yra svetimos kilmės (tai slaviškos – *Čeřnius*, *Glovāckis*, germaniškos – *Mīleris*, *Neīmanas*, latviškos – *Cūkuras*, kuršiškos – *Lācytis*, kuri užrašyta Klaipėdos krašte ir kildinama iš kuršių *lācis* „lokys“ bei pan.).

Čia priskiriamos ir pavardės, kurios „išriedėjusios iš į lietuvių kalbą patekusių svetimos kilmės bendrinių žodžių“ (pvz., *Grybas*, *Kavōlis*, *Stōrasta*, *Šneīderis*) bei pavardės, susidariusios iš krikščioniškų vardų ar kt. svetimos kilmės asmenvardžių (pvz., *Brazys*, *Stonys*, *Stanaitis* ir pan.).

2. Minimi ir svarbiausi lietuvių svetimos kilmės pavardžių atsiradimo būdai – vienos jų atsirado svetimtaučiams sulietuvėjus (A. Vanagas jas vadino skolintomis pavardėmis), kitos – lietuviškas pavardes išvertus į svetimą kalbą, dar kitos – lietuvių kalbos dirvoje susiformavusios iš svetimos kilmės bendrinių žodžių ar asmenvardžių. Tai sutampa su A. Vanago patektu šio tipo pavardžių atsiradimo būdų vertinimu.

3. Kaip matyti, P. Jonikas prie svetimos kilmės pavardžių skiria ir latviškos, kuršiškos (mini ir prūsiškos – *Sebitys*, iš pr. *sebbei* „sau“) kilmės pavardes. Turint omenyje tai, kad kalbama apie pavardžių skirstymą į *lietuviškos kilmės* ir *nelietuviškos kilmės*, tokiai nuostatai negalima nepritarti. Beje, ji patikslina abiejose A. Vanago klasifikacijose pateiktą *genetiškai lietuviškų* ir *lietuviškos kilmės* pavardžių apibūdinimą (plg. minėtą teiginį, jog pastarosios pavardės kilusios iš *lietuviškų* arba *baltiškų bendrinių ir tikrinių žodžių*).

Tačiau neabejotina, kad baltų asmenvardžių skirstymas į lietuviškos, latviškos, prūsiškos, kuršiškos ar kt. kilmės dažnai galėtų turėti reliatyvumo elementų. Tai yra pastebėjęs ir B. Savukynas, aptardamas terminą *senieji lietuviški vardai*. Mokslininko nuomone, jis yra gana sąlygiškas, nes: a) priešistoriniais laikais, iki krikščionybės įvedimo LDK gyventa ir kitų baltų genčių žmonių (latvių, kuršių, žiemgalių, sėlių, prūsų ir jotvingių), taigi vartota ir jų vardų; b) lietuvių senieji vardai labai panašūs į prūsų ir jotvingių vardus, todėl sunku juos atskirti; c) apie kuršių, žiemgalių, sėlių vardus mažai kas žinoma¹⁴.

Svarbu atkreipti dėmesį dar ir į tą faktą, kad terminu *senieji lietuviški vardai* B. Savukynas įvardija tuos asmenvardžius, kuriuos A. Vanagas vadina *genetiškai lietuviškais* ir *lietuviškos kilmės*, o P. Jonikas – *lietuviškais*. Be to, mokslininko yra vartojama sąvoka *lietuvių vardai* (plg. *lietuvių pavardės*, *lietuvių istoriniai asmenvardžiai* ar pan.).

¹⁴ Žr. K. K u z a v i n i s, B. S a v u k y n a s, Lietuvių vardų kilmės žodynas, Vilnius, 1987, 32.

Dabartinės pavardės ir istoriniai asmenvardžiai kilmės požiūriu į dvi grupes – *lietuviškos kilmės* ir *nelietuviškos kilmės* – yra skirstomi ir šio straipsnio autorės darbuose¹⁵. Tai daroma sąvokoms *lietuviškos kilmės pavardės* ir *nelietuviškos kilmės pavardės* suteikiant tą patį turinį kaip ir aptartame antrajame A. Vanago pavardžių skirstymo pagal kilmę variante.

Tiesa, tiriant kilmės požiūriu istorinę antroponimiją, kuri surinkta iš nelietuvių kalba rašytų šaltinių, taigi asmenvardžiai ne tik suslavinti, bet ir šiaip iškraipyti bei pakeisti, neretai būna sunku visus juos suskirstyti į lietuviškos ir nelietuviškos kilmės. Todėl mokslinio preciziškumo sumetimais tenka įsivesti papildomas klasifikacines grupes. Pvz., tiriant Kriaunų parapijos XVII–XVIII a. asmenvardžių kilmę tokios papildomos grupės buvo įvardytos taip – *asmenvardžiai, kurių kilmė, be kitokios, gali būti ir lietuviška*, ir *neaiškios kilmės asmenvardžiai*. Neteigiant, kad šiuo atveju negalima buvo padaryti ir kaip nors kitaip, bei turint omenyje ir kitokią į vieną ar kitą grupę patekusio asmenvardžio kilmės interpretavimo galimybę, reikėtų konstatuoti, kad toks (ar kitoks) tyrėjo pasirinktas istorinių asmenvardžių skirstymas pagal jų kilmę jokiū būdu nėra savitikslis. Kalbamuoju atveju tai rūpėjo padaryti, be kita ko, ir norint pajusti asmenvardžių slavinimo situaciją skirtingais metais rašytose tos pačios parapijos bažnytinėse knygosė, ją palyginti. Žinant, kad lietuviškos kilmės istoriniai asmenvardžiai šaltiniuose galėjo būti verčiami į slavų (lenkų, rusų) kalbas¹⁶, toks palyginimas įmanomas tik pagal galimybę tiksliau suskirsčius abiejų šaltinių asmenvardžius kilmės požiūriu, t. y. nustčius jų lietuvišką arba nelietuvišką kilmę¹⁷.

Palyginti negausioje lietuvių antroponimikos literatūroje esama ir kitokios nuomonės dėl pavardžių (istorinių asmenvardžių) skirstymo į lietuviškos ir nelietuviškos kilmės antroponimus. Z. Zinkevičius mano, kad tai daryti netikslinga, netgi visiškai nepriimtina, nes „kiekviena kad ir pati nelietuviškiausia mūsų pavardė paprastai turi lietuviškų elementų, bent jos galūnė lietuviška“. Ši nuostata pateikta LPŽ I recenzijoje, cituotas teiginys pažodžiui autoriaus yra pakartotas ir recenzuojant LKK XXXII išspausdintą studiją apie XVII–XVIII a. Kriaunų parapijos asmenvardžius¹⁸. Tai liudija, jog taip vertinama ir dabartinių pavardžių, ir istorinių asmenvardžių skirstymo pagal kilmę galimybė. Tiesa, šiose recenzijose yra vartojamos sąvokos *svetimos kil-*

¹⁵ Plg. V. Maciejauskienė, Dažniausios lietuvių pavardės, – Kalbos kultūra, 52, 1987, 71–72; V. Maciejauskienė, Lietuvių pavardės, – Gimtasis žodis, 2, 1992, 2–3; V. Maciejauskienė, Kriaunų parapijos XVII–XVIII a. asmenvardžiai, – LKK XXXII, 1993, 59.

¹⁶ Apie tokį asmenvardžių vertimą į lenkų kalbą žr. Z. Zinkevičius, Lietuvių antroponimika, Vilnius, 1977, 105–111.

¹⁷ Plačiau apie istorinių asmenvardžių kilmės vertinimą bei minėto palyginimo išvadas žr. V. Maciejauskienė, Kriaunų parapijos XVII–XVIII a. asmenvardžiai, 59–65.

¹⁸ Žr. Baltistica, XXIV (1), 1988, 95–96; Baltistica, XXIX (2), 1994, 219.

mės pavardės (1988, 95), *lietuvių pavardės* (1988, 99; 1994, 219; ir kitur), yra pripažįstama, kad pavardžių *Antanaitis*, *Stasiūnas* šaknys nėra *lietuviškos kilmės* (1988, 96), jokiū būdu neatmetama lietuvių pavardžių kilmės aiškinimo galimybė (1988, 99; 1994, 219).

Teiginys, kuriuo autorius argumentuoja asmenvardžių skirstymo į *lietuviškos* ir *nelietuviškos kilmės* nepriimtinumą, akivaizdžiai rodo, kad čia vėlgi painiojami, suplakami pavardžių (istorinių asmenvardžių) kilmės ir darybos (galbūt net grafinės ar fonetinės išraiškos bei pan.; autorius nedetalizuoja, neįvardija, kokie tie „lietuviški elementai“) vertinimo dalykai. Visos *lietuvių pavardės* turi lietuviškas galūnes, tačiau daugybės pavardžių *kilmė yra nelietuviška, svetima*. Tai akivaizdu.

Antra vertus, netgi galima būtų pasigesti išsamesnio mokslinio tokios nuostatos pagrindimo. Ir visų pirma todėl, kad ji iš dalies prieštarauja to paties autoriaus monografijoje „Lietuvių antroponimika“¹⁹ pateiktiems šių dalykų vertinimams. Kalbant apie XVII a. pradžios asmenvardžius buvo neįmanoma nesusidurti ir su jų kilmės apibūdinimo ar aiškinimo problemomis.

Autorius tai daro, dideliame darbo skyriuje (p. 118–226) pateikdamas antroponimų sąrašą, kurį sudaro „visi aiškesni *lietuviškos kilmės asmenvardžiai*“ (kursyvas – V. M.). Aiškinant jo sudarymo principus (p. 118–119), be kita ko, nurodoma, kad šie asmenvardžiai siejami su apeliatyvine leksika, tačiau tai nėra jų etimologija, o tik „tuo būdu patvirtinama *asmenvardžio lietuviška kilmė*“ (ir čia kursyvas – V. M.)²⁰.

Dar atkreiptinas dėmesys į vieną kitą „Lietuvių antroponimikoje“ užfiksuotą ir čia aptariamai problemai reikalingą teiginį ar sąvokų vartosenos atvejį, mėginant tai pakomentuoti bei įvertinti.

1. Autorius pripažįsta, kad krikšto vardai (kitur jie vadinami krikščioniškais vardais arba krikštavardžiais) yra *svetimos kilmės* (p. 49); minimi ir kitokie *svetimos kilmės vardai* (p. 112), *slaviškos kilmės asmenvardžiai* (p. 96), antroponimai, turintys *nelietuviškas šaknis* (p. 116) ir pan. Matyt, tai ir yra tie asmenvardžiai, kurie dėl savo nelietuviškos kilmės nebuvo įtraukti į minėtą lietuviškos kilmės asmenvardžių sąrašą.

2. Sąvokų *lietuviškas asmenvardis* (p. 43, 96), *lietuviškas krikštavardis* (p. 55), *lietuviška pravardė* (p. 54), *lietuviškas tėvavardis* (p. 55), *lietuviškas vardas* (p. 55) ir pan. pirmajam dėmeniui (*lietuviškas, -a*) suteikiamas nevienodas turinys. Kartais jį vartojant turima omenyje lietuviška antroponimo kilmė, pvz., kai kalbama apie lietuviškas pravardes, iš kurių sudaryti tėvavardžiai *Plikiewicz, Stumbriewicz, Tilwikiewicz* ir kt. (p. 54; beje, visi šie asmenvardžiai yra įtraukti į darbe pateiktą lietuviškos kilmės asmenvardžių sąrašą). Kitais atvejais (galbūt net dažniau) šio dėmens turinį galima

¹⁹ Žr. 16 išnašą.

²⁰ Čia galima pasakyti, kad kaip tik to buvo siekiama ir tiriant Kriaunų parapijos istorinę antroponimiją. Tiesa, apeliatyvinė leksika, su kuria buvo siejami lietuviškos kilmės grupėje pateikti asmenvardžiai, nebuvo nurodyta.

būtų nusakyti kaip „lietuvių; lietuvių kalbos; lietuvių kalbai būdingas“ ar pan., jokiū būdu nesiejant to su antroponimo kilmės vertinimu.

3. Pastarąjį minėtų sąvokų dėmens *lietuviškas*, *-a* turinį paliudija ir pasitaikantys detalesni, konkretizuojantys paaikškinimai, pvz.: „lietuviški tų vardų (krikščioniškų – V. M.) variantai, t. y. su lietuviška fonetika, lietuviškomis galūnėmis“ (p. 66), „lietuviškos tėvavardžių formos, t. y. turinčios lietuviškas patronimines priesagas“ (p. 73). Kaip matyti, lietuviška fonetika, galūnė, priesaga sudaro prielaidas vadinti asmenvardį *lietuvišku*.

4. Kad toks apibūdinimas negali būti siejamas su asmenvardžių kilmės vertinimu (*lietuviškos kilmės, genetiškai lietuviški* ar pan.), rodo tai, kad *lietuviškais* vadinami ir krikštavardžių variantai su mažiškinėmis priesagomis *Jurgiel, Janel* ir pan. (p. 55), *lietuviškais* tėvavardžiais vadinami *Jonaitis, Petraitis, Adomaitis* ir pan. (p. 59) arba kalbama apie rytų slavų kilmės *lietuviškus* krikšto vardus (p. 88). Bet, kaip buvo atkreiptas dėmesys pirmojoje iš čia pateikiamų pastraipų, autorius pripažįsta, kad krikščioniški vardai yra svetimos (vadinasi, nelietuviškos) kilmės.

5. Iš to, kas pasakyta, matyti, kad „Lietuvių antroponimikoje“ nėra neigiama galimybė skirstyti istorinius asmenvardžius į lietuviškos ir svetimos (nelietuviškos) kilmės. Tai iš dalies daro ir šio darbo autorius. Neaiškumą ar net prieštaravimų, matyt, atsirado tik dėl neapibrėžtos kai kurių sąvokų sampratos bei nepreciziškos jų vartosenos. Pirmiausia tai pasakytina apie sąvokas *lietuvių asmenvardžiai, lietuviški asmenvardžiai* ir *lietuviškos kilmės asmenvardžiai* (dėmuo *asmenvardžiai*, be abejo, suponuoja ir vardus, krikščioniškus vardus, pravardes, tėvavardžius bei kt. antroponimus).

Apibendrinant tai, kas buvo straipsnyje aptarta, galima pateikti tokias pastabas:

1. Atsisakyti čia minėtų mėginimų vertinti pavardes bei istorinius asmenvardžius kilmės požiūriu ir skirstyti antroponimus į dvi grupes, t. y. *lietuviškos kilmės* ir *nelietuviškos kilmės*, atrodo, nebūtų jokio pagrindo. Neigiant tokį skirstymą iš dalies neigiama ne tik asmenvardžių kilmės aiškinimo, bet ir pavardžių (istorinių asmenvardžių) darybos, lyčių raidos, jų slavinimo bei kitų reiškinių tyrimo galimybė.

2. Vertinant pavardes pagal kilmę labai svarbu būtų tiksliai apibrėžti sąvokų *lietuvių pavardės, lietuviškos pavardės, genetiškai lietuviškos pavardės* ir *lietuviškos kilmės pavardės* turinį. Kaip buvo matyti, jų samprata bei vartosena įvairuoja, ir kaip tik tai kartais lemia nevienodą požiūrį į straipsnyje aptartą asmenvardžių skirstymą pagal jų kilmę.

2.1. Sąvokos *lietuvių pavardės* turinys abejonių nekelia – tai lietuvių tautybės asmenų pavardžių visuma.

2.2. Toks pat turinys gali būti suteikiamas ir sąvokai *lietuviškos pavardės* (plg. antrąją A. Vanago klasifikaciją; atrodo, kad šių sąvokų tapatinimu pagrįsta ir Z. Zinkevičiaus recenzijose pateikta nuomonė).

2.3. Sąvoka *genetiškai lietuviškos pavardės* antrajame iš aptartų darbų A. Vanago yra pakeista į *lietuviškos kilmės pavardės*. Pastaroji vartojama ir kitų autorių (plg.

Z. Zinkevičius, V. Maciejauskienė) suprantant jos turinį taip – tai pavardės, kilusios iš genetiškai savų lietuvių kalbos žodžių.

2.4. Turint omenyje tai, kad aiškiai pastebima tendencija sąvokas *lietuvių pavardės* ir *lietuviškos pavardės* vartoti sinonimiškai (plg. dar *prūsiškas* „prūsų, prūsiniškas“, *žydiškas* „žydų“, *karališkas* „karaliui priklausąs“ ir pan., kur priesaga *-iška-* žymi priklausomybę²¹), matyt, be sąvokos *lietuviškos kilmės pavardės* skirstant asmenvardžius kilmės požiūriu bent kol kas išsiversti negalima (nors neišleistina iš akių P. Joniko *lietuviškos pavardės*, B. Savukyno *lietuviški vardai*, Z. Zinkevičiaus *lietuviški asmenvardžiai*, kur pirmasis dėmuo reiškia „lietuviškos kilmės“, vartosena).

2.5. Analogiškas turinys, be abejo, turėtų būti suteikiamas ir sąvokoms *lietuvių vardai (asmenvardžiai)*, *lietuviški vardai (asmenvardžiai)* bei *lietuviškos kilmės vardai (asmenvardžiai)*.

2.6. Sąvokų *nelietuvių pavardės (vardai, asmenvardžiai)*, *nelietuviškos pavardės (vardai, asmenvardžiai)*, *nelietuviškos kilmės pavardės (vardai, asmenvardžiai)* turinys, be abejo, priešingas nei ką tik minėtų.

3. Tai, kas čia pasakyta, yra tik šio straipsnio autorės nuomonė, kuri jokių būdu nepaneigia ir kitokių požiūrių galimybes. Būtų labai naudinga juos sužinoti, apsvastyti ir suderinti, nes, kaip žinoma, visa ko pradžia yra preciziška sąvokų bei terminų vartosena. O lietuvių antroponimika dar palyginti jauna, ir daug ką čia tenka daryti pirmą kartą.

ZUR KLASSIFIZIERUNG DER LITAUISCHEN FAMILIENNAMEN (PERSONENNAMEN)

Zusammenfassung

In den Veröffentlichungen der litauischen Anthroponymie wurde versucht, die Familiennamen in Hinsicht auf ihre Herkunft einzuschätzen. Dazu wurden folgende Begriffe verwendet: *die Familiennamen der Litauer*, *die litauischen Familiennamen* und *die Familiennamen der litauischen Herkunft*. Auf Grund von dem uneinheitlichen Verständnis und Gebrauch dieser Begriffe sind zwei Auffassungen über die Einteilung der Familiennamen der Herkunft nach zu unterscheiden. Es werden Meinungen vertreten, daß 1) diese Einteilung möglich und notwendig ist, daß 2) diese Einteilung zwecklos, sogar völlig unannehmbar ist.

Es scheint, keinen Grund zu geben, der nicht erlaubt, die Familiennamen (Personennamen) in die Familiennamen *der litauischen Herkunft* und die Familiennamen *der fremden Herkunft* einzuteilen. Beim Gebrauch dieser Begriffe sollte man sie genauer definieren und präziser anzuwenden.

²¹ Plg. P. Skardžius, Lietuvių kalbos žodžių daryba, – Rinktiniai raštai, I, Vilnius, 1996, 154–155.